

TMV166 Linjär algebra för M

Datorlaboration 1: Matriser och linjära ekvationssystem

Allmänt

Meningen med dessa datorlaborationer är att ge grundläggande färdigheter i användning av MATLAB för beräkningar inom linjär algebra. Det finns många andra programvaror man kan använda för detta, men MATLAB är vanligt både inom akademien och industrin.

Ni skall redovisa laborationerna för labhandledarna. Detta innebär att ni kort visar vad ni har gjort på de olika uppgifterna och att ni förstår vad ni gjort. Arbeta gärna i par, men inte fler än två.

Det rekommenderas att ni sparar er kod i en fil för varje uppgift, så att ni kan repetera samt eventuellt återanvända den i senare laborationer.

Slutligen är det viktigt att komma förberedd till laborationerna! Läs igenom texten innan i lugn och ro, och börja gärna även lösa uppgifterna hemma. Om det är många som försöker få hjälp från labhandledarna samtidigt som er kod inte fungerar så är ett tips att Googla felmeddelandet. Ofta har många haft samma problem och lösningen hittas lätt. Hjälpssystemet i MATLAB är också rätt bra. Använd `doc` eller `help`. (`doc help` eller `doc doc` för hjälp om hjälp!).

Mål

- Repetera grundläggande MATLAB-hantering
- Lösa linjära ekvationssystem

Skapa matriser

Matriser och vektorer skapas i MATLAB med hjälp av hak-parenteser. En vektor i \mathbb{R}^n tolkas alltid som en $n \times 1$ -matris. Elementen på en rad avskiljs av antingen kommatecken eller mellanslag, och rader avskiljs av semikolon.

Exempelvis kan matrisen $A = \begin{bmatrix} 1 & 2 & 3 \\ 4 & 5 & 6 \end{bmatrix}$ och vektorn $x = \begin{bmatrix} 7 \\ 8 \\ 9 \end{bmatrix}$ skapas via

```
>> A = [1 2 3; 4, 5, 6]
A =
     1     2     3
     4     5     6
```

```
>> x = [7; 8; 9]
x =
     7
     8
     9
```

Med kommandot `size` kan man se dimensionerna av en matris:

```
>> size(A)
ans =
     2     3
>> size(x)
ans =
     3     1
```

Notera hur MATLAB tolkar x som en 3×1 -matris snarare än en vektor i \mathbb{R}^3 . Man kan även använda `size(A,1)` för att få antalet rader, och `size(A, 2)` för att få antalet kolonner. I vektor-fallet så ger `length(x)` antalet komponenter (dvs. rader).

Matris-vektor-multiplikation görs via `*`:

```
>> A*x
ans =
     50
    122
```

Kontrollera att det stämmer!

Det går även att addera, subtrahera och multiplicera matriser med varandra om de har rätt dimensioner. Vi återkommer till det nästa vecka.

För att skapa större matriser kan man sätta ihop dem från mindre matriser. Då anger ett komma eller ett mellanslag horisontell separation och ett semikolon vertikal separation. Exempel:

```
>> A = [1 2; 3 4];
>> B = [5; 6];
>> C = [7 8];
>> D = [9];
>>
>> M = [A, B; C, D]
M =
     1     2     5
     3     4     6
     7     8     9
```

Detta kallas block-notation och används också utanför MATLAB; M är en 3×3 block-matris, uppbyggd av blocken A (2×2), B (2×1), C (1×2) och D (1×1). Blockens dimensioner måste passa ihop för att detta ska vara väldefinierat: Alla blocken på en rad måste ha samma antal rader och alla blocken i en kolonn måste ha samma antal kolonner. Testa t.ex. `[A, C]` och studera felmeddelandet från MATLAB.

Ändra matriser

För att komma åt elementet på rad r och kolonn k i matrisen A använder man $A(r, k)$. Hela rad r får man via $A(r, :)$, och hela kolonn k via $A(:, k)$, dvs. kolon betyder "alla index". Vill man välja ut de element som finns på raderna r_1, r_2, \dots, r_n och kolonnerna k_1, k_2, \dots, k_m så kan man skicka in två vektorer \mathbf{r} och \mathbf{k} med dessa index. Vill man t.ex. ha alla rader från 1 till n kan man använda kolon-notationen igen för att generera en indexvektor: $1:n$ ger en radvektor med talen $1, \dots, n$. Det går även att hoppa över (t.ex.) vart 3:e element med $1:3:n$. Ett större exempel:

```
>> A
A =
     1     4     7    10
     2     5     8    11
     3     6     9    12

>> A(2,3)
ans =
     8

>> A(2,:)
ans =
     2     5     8    11

>> A(:,3)
ans =
     7
     8
     9

>> A([1,2],[2,4])
ans =
     4    10
     5    11

>> A(:,2:2:4)
ans =
     4    10
     5    11
     6    12
```

Är v en $n \times 1$ -matris (vektor i \mathbb{R}^n) så behövs bara ett index, och $v(i)$ ger v_i . MEN, om A är en $n \times m$ -matris så ger $A(i)$ det element som finns på plats i när man staplar alla kolonnerna i A ovanpå varandra, dvs. $A(p) = A(\mathbf{r}, \mathbf{k})$ om $p = (k-1)n + r$. Det är därför en bra vana att alltid indexera matriser med två index, för att undvika missförstånd.

För att ändra värdet på ett element i en matris kan man tilldela direkt till detta:

```
>> A(2,2) = -1
A =
     1     4     7    10
     2    -1     8    11
     3     6     9    12
```

Det fungerar även att ändra många värden samtidigt genom att först välja ut dem enligt ovan.

Då måste det vi tilldelar ha rätt dimensioner:

```
>> A(1:2,3:4) = [0,0;0,0]
A =
     1     4     0     0
     2    -1     0     0
     3     6     9    12
```

Försöker vi tilldela ett värde till ett element som inte finns i matrisen A så utökar MATLAB helt enkelt A så att det går, och inför nollor där det behövs.

```
>> A(1,7) = 17
A =
     1     4     0     0     0     0    17
     2    -1     0     0     0     0     0
     3     6     9    12     0     0     0
```

(Detta är både användbart, och en källa till diverse fel.)

Speciella matriser

Det finns många funktioner för att skapa speciella matriser, t.ex. noll-matrisen som användes ovan. De mest använda är

`zeros(n,m)` $n \times m$ -matris med bara nollor
`ones(n,m)` $n \times m$ -matris med bara ettor
`eye(n,m)` $n \times m$ -matris med ettor på "diagonalen" och nollor annars
`rand(n,m)` $n \times m$ -matris med slumpmässiga värden mellan 0 och 1

Dessa kan alla också användas med bara ett index: `eye(n)` är samma sak som `eye(n,n)`. Fler funktioner för att skapa kända matriser hittar man genom hjälpsystemet i MATLAB, testa t.ex. `doc gallery`.

Andra användbara funktioner är

`tril(A)` ger den undre triangulärmatrisen av A , dvs. sätter $A_{i,j} = 0$ om $i < j$
`triu(A)` ger den övre triangulärmatrisen av A , dvs. sätter $A_{i,j} = 0$ om $i > j$
`diag(V)` ger, om V är en rad- eller kolonnmatrix, en matris med V på diagonalen och 0 i övrigt
`diag(A)` ger, om A är en matris, en kolonnmatrix med diagonalelementen i A som element
`flipud(A)` ger en matris med raderna i omvänd ordning
`fliplr(A)` ger en matris med kolonnerna i omvänd ordning

Uppgift 1. Skapa 6×8 -matrisen

$$A = \begin{bmatrix} 2 & 4 & 6 & 8 & 10 & 12 & 14 & 16 \\ -1 & 0 & 1 & 2 & 3 & 4 & 5 & 6 \\ 0 & 0 & 0 & 1 & 3 & 0 & 0 & 0 \\ 0 & 0 & 1 & 0 & 0 & 7 & 0 & 0 \\ 0 & 1 & 0 & 0 & 0 & 0 & 0 & 0 \\ 1 & 0 & 0 & 0 & 0 & 0 & 0 & 2 \end{bmatrix}$$

genom att använda flera av de metoderna som beskrivits hittills. (Dvs. inte genom bara `A = [2, 4, 6, ...]`, det är både tråkigt och många siffror att skriva.) □

Ekvationssystem

För att lösa ett ekvationssystem $Ax = b$ har vi på föreläsningarna skrivit upp totalmatrisen $[A \mid b]$ och sedan transformerat den till radkanonisk form (reducerad trappstegsform) via radreducering. (Gausselimination.) De motsvarande två operationerna i MATLAB ges av $T = [A, b]$ och `rref(T)`. Förkortningen `rref` står för *row reduced echelon form*.

I kursens övningsuppgifter behöver man vanligtvis inte göra radbyten när man radreducerar. MATLAB ser dock alltid till att göra radbyten så att pivotelementen blir maximala, för att minimera numeriska fel. Eftersom den radkanoniska formen är entydig får vi likväl samma resultat som utan radbyte. (Tänk igenom varför!)

Exempel:

```
>> A = [1 2 3; 4 5 6; 7 8 0];
>> b = [3; 9; 6];
>> rref([A b])
ans =
     1     0     0     2
     0     1     0    -1
     0     0     1     1
```

Alltså är ekvationssystemet $Ax = b$ konsistent, och lösningen ges av $x = \begin{bmatrix} 2 \\ -1 \\ 1 \end{bmatrix}$. Byter vi ut nollan i A mot värdet 9 får vi istället

```
>> A(3,3) = 9;
>> rref([A b])
ans =
     1     0    -1     0
     0     1     2     0
     0     0     0     1
```

dvs. $0 = 1$, och ekvationssystemet har ingen lösning. Det är dock möjligt att det finns en lösning för ett annat högerled, t.ex. har ju $Ax = 0$ alltid den triviala lösningen $x = 0$. Vi testar:

```
>> b = [6; 15; 24];
>> rref([A b])
ans =
     1     0    -1     0
     0     1     2     3
     0     0     0     0
```

Nu är istället $0 = 0$, dvs. det finns oändligt många lösningar som beror av en parameter.

Uppgift 2. Konstruera

$$A = \begin{bmatrix} 3 & 1 & 1 & 2 \\ 0 & 5 & 2 & 1 \\ 0 & 0 & 5 & 3 \\ 4 & 6 & 0 & 4 \end{bmatrix} \quad \text{och} \quad B = \begin{bmatrix} 3 & 7 & -4 & 1/2 \\ 0 & 5 & 2 & 1 \\ 0 & 0 & 5 & 3 \\ 4 & 6 & 0 & 4 \end{bmatrix}$$

samt

$$b = \begin{bmatrix} 6 \\ 9 \\ -2 \\ 20 \end{bmatrix} \quad \text{och} \quad c = \begin{bmatrix} 1/2 \\ 1 \\ 3 \\ 4 \end{bmatrix}.$$

Ekvationssystemen $Ax = b$ och $Bx = c$ har båda minst en lösning. Radreducera dem i tur och ordning via `rref`. Om det finns precis en lösning, plocka ut denna från resultatet och testa att det verkligen är en lösning. Om det finns oändligt många, använd resultatet från `rref` till att bestämma en av dem.

Tips: ett enkelt sätt att göra det senare är att byta sista raden i den radkanoniska formen till $\begin{bmatrix} 0 & 0 & \cdots & 0 & 1 & 1 \end{bmatrix}$ och sedan radreducera igen. Varför? \square

Kommentarer

Vanligtvis använder man syntaxen `x = A\b` i MATLAB för att direkt bestämma lösningen till systemet $Ax = b$. Detta ger rätt svar så länge systemet har precis en (1) lösning. Om det inte finns en lösning får man en varning om att A är singulär (läsvecka 2). Finns det många lösningar så kan olika saker hända. Ibland klarar MATLAB inte att lösa systemet, ibland får man en varning, och ibland får man en specifik lösning med eller utan varning. I det senare fallet är det en så kallad minsta-kvadrat-lösning, vilket vi skall prata mer om först i läsvecka 6. Poängen är dock att det kan vara bra att köra `rref` om man är osäker.